

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ

**ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ОТГ У ВИПАДКУ ДОМАШНЬОГО
НАСИЛЬСТВА**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала
студентка 4 курсу 411 групи
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Катерина ГРИНИЧЕНКО

Керівник
к.пед.н., доцент Володимир ГУРІЧ
Рецензент: к.псих.н., доцентка
Наталія ТАВРОВЕЦЬКА

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Нормативно-правове забезпечення захисту дитини від домашнього насильства в умовах децентралізації влади	8
1.1. Упровадження реформи децентралізації в Україні: переваги й обмеження з позиції захисту прав дитини ..	8
1.2. Проблема організації захисту дитини від домашнього насильства в умовах децентралізації влади.	13
1.3. Нормативно-правове регулювання дій суб'єктів профілактики домашнього насильства в ОТГ	19
РОЗДІЛ 2. Удосконалення організації взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства щодо дітей в ОТГ.	28
2.1. Узагальнення досвіду профілактики домашнього насильства щодо дітей у сучасних умовах	28
2.2. Модель взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства на локальному рівні	32
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	53
Додаток А. Кодекс Академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	53
Додаток Б. Методи залучення партнерів на різних етапах співпраці.....	54
Додаток В. Успішні практики ефективної комунікації	57

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ЦСССДМ – центр соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді

СЖО – складні життєві обставини

ДБСТ – дитячий будинок сімейного типу

КСІ – клуб соціальної інтеграції

ЦСІ – центр соціальної інтеграції

ВСТУП

Одна з проблем, яка не втрачає актуальності у сучасному суспільстві, – це прояви насильства у сім'ї. Особливо небезпечною є ситуація, коли жертвами агресивних дій з боку близьких людей стають діти. Через неможливість протистояти силі дорослих, вони виявляються найбільш вразливими. Діти, які зазнають жорстокого поводження, переживають психічну травму, внаслідок чого виникають деформації в емоційній і поведінковій сферах. Пережите у дитинстві насильство спричиняє особистісні розлади.

Практика соціальної роботи свідчить про концептуальне осмислення явища домашнього насильства як соціальної проблеми. Свідченням цього є: прийняття законодавчої бази в Україні, створення спеціалізованих служб, що надають допомогу жертвам насильства, нормативно-правове регулювання дій суб'єктів профілактики домашнього насильства. Водночас проблему не можна уважати вирішеною.

У 2019 році зафіксовано більше 130 тис. звернень осіб з приводу домашнього насильства (порівняно з аналогічним періодом попереднього року це на 15% більше), у тому числі: 2% – від дітей, 10% – від чоловіків, 88% – від жінок. Від дітей надійшло 1055 звернень [38]. Міністр соціальної політики України Марина Лазебна повідомила, що протягом 2020 року в Україні спостерігається зростання звернень щодо домашнього насильства. «У кожній другій родині, яка перебуває у складних життєвих обставинах, є прояви насильства. Через пандемію ситуація погіршилася. Ми побачили зростання рівня домашнього насильства. Тільки за цей рік ми бачимо сплеск звернень з приводу насильства на 66%. За даними Мінсоцполітики, у числі усіх звернень про домашнє насильство – найбільше від жінок: 86%, чоловіки – 12% і 2% – діти» [36].

Через це не зменшується увага науковців до зазначеної проблеми. Питанню профілактики домашнього насильства щодо дітей присвятили дослідження О. Бандурка, А. Галай, В. Муранова, К. Левченко І. Трубавіна та інші. Правові, психологічні, соціальні, медичні, організаційні аспекти попередження насильства розкриваються у роботах І. Зверевої, О. Коломієць, Г. Лактіонової, Ю. Онишко, Г.Христова. Аспект організації профілактичної роботи на рівні об'єднаних територіальних громад розкривається О. Беспалько, Г. Слезанською.

Попередній аналіз доводить необхідність організації своєчасного реагування, а також більш конструктивного підходу до системи надання підтримки жертвам насильства. Для профілактики домашнього насильства щодо дітей необхідна злагоджена роботи різних структур. Отже, актуальність і недостатній рівень вирішення проблеми удосконалення взаємодії суб'єктів профілактичної роботи зумовили вибір теми дослідження **«Взаємодія суб'єктів ОТГ у випадку домашнього насильства»**.

Мета дослідження: розробити методичні рекомендації щодо удосконалення організації взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства над дітьми в об'єднаній територіальній громаді.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати хід і результати процесу децентралізації влади в аспекти перерозподілу повноважень між суб'єктами захисту прав дитини;
- 2) виявити переваги і недоліки організації діяльності суб'єктів захисту прав дитини на рівні об'єднаних територіальних громад;
- 3) узагальнити досвід профілактики домашнього насильства щодо дітей на локальному рівні;

- 4) обґрунтувати напрями удосконалення взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства над дітьми у громаді й представити у вигляді моделі.

Об'єкт дослідження: організація захисту дитини від домашнього насильства в умовах децентралізації влади

Предмет дослідження: організаційні засади профілактики домашнього насильства щодо дітей в ОТГ

Методи дослідження:

Теоретичні: аналіз літератури й нормативно-правової бази – для оцінки стану децентралізації влади в аспекті захисту прав дитини й профілактики насильства на рівні ОТГ; критичний аналіз – для недоліків нормативно-правового регулювання дій суб'єктів профілактики домашнього насильства в ОТГ, аналіз – для виявлення функцій суб'єктів соціального захисту дітей у сільській місцевості; синтез та моделювання – для розробки моделі взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства на локальному рівні;

Емпіричні: метод аналізу документів – для дослідження організаційних передумов удосконалення взаємодії суб'єктів захисту прав дітей на рівні ОТГ; узагальнення досвіду організації взаємодії суб'єктів забезпечення соціального захисту дітей-сиріт на локальному рівні.

Практична значущість одержаних результатів полягає в критичному аналізі нормативно-правового регулювання питань захисту дітей від домашнього насильства в умовах ОТГ; узагальненні успішних практики профілактичної роботи з сім'ями групи ризику. Матеріали дослідження будуть корисними для представників служб у справах дітей ОТГ, органів опіки та піклування з метою удосконалення форм партнерської взаємодії з питань профілактики домашнього насильства щодо дітей. Розроблено структурно-функціональну модель партнерської взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства на рівні

об'єднаної територіальної громади. Вона може бути застосована соціальними менеджерами, службами у справах дітей, органами самоврядування на рівні локальних громад.

Апробація результатів дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи були обговорені на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.03.2021. №8).

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, 2 розділів, 5 підрозділів, списку використаних джерел (39 найменувань), трьох додатків. Основний текст дослідження викладено на 46 сторінках.

РОЗДІЛ 1

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ДИТИНИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

1.1. Упровадження реформи децентралізації в Україні: переваги й обмеження з позиції захисту прав дитини

Упровадження реформи децентралізації в Україні дало поштовх розвитку місцевого самоврядування. Виникли об'єднані територіальні громади, яким передано ряд повноважень органів місцевого самоврядування. Але процес не завершено. Перші кроки на цьому шляху продемонстрували наявність суперечностей, які мають бути осмислені й найближчим часом послаблені.

На початок 2018 року в Україні створено 665 ОТГ. На їх території проживає біля 7 млн. громадян, з яких 1 млн. – діти. Серед їх числа приблизно 13 тисяч дітей-сиріт і таких, що позбавлені піклування батьків, 20 тис. дітей з інвалідністю, понад 200 тис. – тих, які перебувають у складних життєвих обставинах [15, с. 4].

В умовах децентралізації влади ОТГ набувають нові повноваження для створення умов для забезпечення добробуту мешканців, доступності соціальної підтримки й соціальних послуг [21]. Нормативно-правове забезпечення процесу децентралізації передбачає уведення в дію нових документів. Наприклад, розроблено Концепцію реформування місцевого самоврядування (2014).

Децентралізація влади зумовлює необхідність реформування порядку захисту прав дітей. Попередній аналіз документів переконує у наявності ряду проблем, зумовлених зміною адміністративних повноважень органів влади. Серед числа проблем можна виділити такі:

законодавчі норми розпорошені по окремих законах, викладені фрагментарно й іноді навіть суперечать одна одній [15, с.5]. Також приходимо до висновку, що питанню захисту прав дітей в умовах децентралізації влади приділяється явно недостатньо уваги. Наприклад, у Концепції реформування місцевого самоврядування (2014) приділяється увага лише встановленню повноважень щодо сприяння влаштуванню дітей в заклади інтернатного типу [15, с. 5].

Завдяки узагальненню міжнародного досвіду в Україні запроваджено інтегративну модель функціонування об'єднаних територіальних громад. Інтеграція передбачає об'єднання у єдиній, цілісній системі самостійних, відносно ізольованих об'єктів, між якими встановлені оптимальні зв'язки. Інтеграція охоплює важливі аспекти [21]:

- 1) інтеграція врядування – утворення структурних підрозділів у виконкомах комітетах ОТГ, які мають повноваження реалізації функцій з управління системою надання соціальних послуг та соціального захисту;
- 2) інтеграція стратегій – механізм планування і програмно-цільового бюджетування, узгодження локальних програм для організації й реалізації заходів соціального захисту;
- 3) інтеграція процесів – процеси, технології для організації надання соціальної підтримки мешканцям; забезпечення доступності послуг, ефективності, комплексного підходу до розв'язання проблем.

Організацію соціального захисту в ОТГ забезпечують виконавчі органи сільських, селищних, міських рад. На них покладено такі повноваження: забезпечення послугами сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; організація роботи із запобігання домашньому насильству, протидії торгівлі людьми. Для їх виконання призначається заступник голови з питань соціального розвитку громади, під керівництвом якого працює комісія із соціального захисту, охорони

здоров'я, освіти й культури; опікунська рада, яка здійснює підготовку та ухвалення рішень і програм. Голова ОТГ забезпечує формування політики у сфері соціального захисту, а староста – комунікацію між владою та мешканцями для діагностики соціальних потреб (проблем). Отже, посилюється участь мешканців громади у вирішенні проблем соціального захисту громадян.

У роботі з сім'єю з дітьми можуть бути використані дві основні моделі: соціально-організаційні і соціально-терапевтичні. Застосування перших пов'язане з випадками, коли суспільство має справу з проявами насилля по відношенню до кого-небудь, з поведінкою, що сприяє розвитку антисуспільних проявів, з жорстоким поводженням. Через вікові, сімейно-рольові, фізичні, соціально-побутові обставини клієнти, що підлягають дискримінації, не в змозі розв'язати свої проблеми, тому відповідальність переходить до офіційних структур, а клієнт стає отримувачем соціальних послуг. При такому типі відношень допомогу розглядають як особливий вид взаємодій, коли соціальні працівники надають клієнтам такі соціальні послуги, які самі собі вони надати не можуть, а відповідні технології допомоги реалізуються на основі державного законодавства, фінансування соціальних служб, професійної компетенції соціальних працівників.

Технології соціальної підтримки здійснюються в умовах соціальної небезпеки або соціальної депривації для одного/кількох її членів і орієнтовані на дітей і сім'ї «групи ризику». Отже, соціальна підтримка розглядається як діяльність соціальних служб по наданню допомоги сім'ї у задоволенні її життєвих потреб (які визначені в законодавстві). Для надання підтримки існують державні та регіональні програми, втілення в життя яких залежить від багатьох факторів: фінансування, наявності мереж підтримки, розвиненої структури між інституціональних зв'язків. Така підтримка виступає в якості інтервенції, втручання, коли на основі професійного досвіду,

компетенції та повноважень соціальний працівник встановлює потреби користувача послуг у допомозі та визначає її обсяг [9].

На основі узагальнення літератури [21] охарактеризуємо повноваження ОТГ в організації соціального захисту населення. Для упровадження рішень у життя створюються структурні підрозділи виконавчого комітету ОТГ, а саме: відділ соціального захисту, служба у справах дітей (першому підпорядковується центр надання адміністративних послуг). Суттєво видозмінюється система соціального обслуговування населення територіальної громади, важливо, що соціальні служби не є структурними підрозділами виконавчого комітету ОТГ. Для надання соціальних послуг можуть бути створені:

1) соціальна служба фахівців із соціальної роботи – бюджетна установа, яка знаходиться у підпорядкуванні відділу соціального захисту; основним завданням є соціальний супровід сімей, надання окремих послуг, координація надання соціальних послуг надавачами. Відповідно до нормативів передбачено такий штат: соціальний менеджер (місто: 1 на 30 тис. осіб; село: 1 на 3 тис. осіб); фахівець соціальної роботи: у громадах до 5 тис. осіб: 1 на 1 тис., від 5 до 10 тис. – 1 на 1,5 тис.; у понад 10 тис. - 1 на 2,5 тис. (також береться до уваги кількість старостинських округів). За умови відсутності ресурсів посада фахівця уводиться до штату виконкому без набуття статусу посадової особи місцевого самоврядування; для виконання завдань, передбачених для служби фахівців, залучаються надавачі соціальних послуг недержавного сектору.

2) центр надання соціальних послуг (ЦСП) для осіб і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах – бюджетна або комунальна установа, яка може мати підрозділи (відділення): соціального обслуговування, підтримки сім'ї та дитини, реабілітації для дітей, людей з інвалідністю (як варіант – створення надавачів соціальних

послуг для визначеної групи осіб, у тому числі недержавного сектору різного спрямування).

За умови відсутності можливості створення ЦСП, громада співпрацює з іншими громадами або залучає надавачів недержавного сектору. Таке залучення відбувається через закупівлю товарів, робіт і послуг, соціальне замовлення послуг, конкурс із визначення програм, виконання яких фінансується, державно-приватне партнерство. Надавачами соціальних послуг недержавного сектору можуть бути: громадські, благодійні, організації, фізичні особи-підприємці (за умови відповідності критеріям діяльності суб'єктів, що надають послуги). Фізичні особи (непрацюючі) отримують компенсацію за надання соціальних послуг.

За умови достатніх ресурсів, ОТГ може створювати спеціалізовані заклади: центри соціально-психологічної реабілітації, малі групові будинки, центри соціальної підтримки сімей та дітей, центри раннього втручання тощо.

Другий аспект діяльності ОТГ стосовно соціального захисту – інтеграція стратегії. Основним суб'єктом є відділ соціального захисту, який застосовує планування (короткострокове і середньострокове) і програмно-цільовий метод. Важливо, що планування послуг включається до загальної стратегії соціально-економічного розвитку ОТГ. Для здійснення такого планування визначаються потреби мешканців у соціальних послугах, обґрунтовуються стратегічні цілі розвитку системи соціального захисту; оцінюються джерела й механізми фінансування.

Третій аспект діяльності ОТГ у сфері соціального захисту – інтеграція процесів. Тут основне завдання полягає в залученні різних ресурсів для забезпечення безпеки, добробуту, доступності послуг. З метою класифікації ми виділили кілька напрямів, які відповідають підходу інтеграції: 1) інформаційно-комунікаційний: формування

єдиного інформаційного простору (інтеграція інфоресурсів, доступ та обмін інформацією); 2) організаційно-методичний: удосконалення механізмів міжвідомчої та міждисциплінарної взаємодії; 3) ресурсно-активізуючий (розвиток громадських об'єднань, благодійних і волонтерських організацій, органів самоорганізації населення, громадських рад при виконкомі).

Саме на другому аспекті ми хотіли зосередити увагу в контексті проблеми захисту дитини від домашнього насильства.

1.2. Проблема організації захисту дитини від домашнього насильства в умовах децентралізації влади

До числа найважливіших соціальних проблем, які стосуються захисту дитинства, можуть бути віднесені такі: порушення прав вразливих категорій дітей, у тому числі, дітей-сиріт і таких, що позбавлені батьківського піклування, ВІЛ-інфікованих дітей, дітей-інвалідів; домашнє насильство над дітьми.

Домашнє насильство визначається законом як «діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [18]. Дитиною, яка постраждала від домашнього насильства, вважається не тільки так особа, як не досягла 18 років і у будь-якій формі зазнала домашнього насильства, а й така, що випадково стала його свідком.

Протидія домашньому насильству передбачає систему заходів, спрямованих на припинення цього діяння, надання допомоги й захисту постраждалій особі, розслідування випадку й притягнення до відповідальності кривдника, а також вплив на його поведінку. Сутність поняття «запобігання» законом не встановлюється.

Згідно із законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» функція здійснення відповідних заходів покладається на структурні підрозділи з питань сім'ї місцевих державних адміністрацій. Виконавчі органи з питань сім'ї уважаються виконавчими органами сільських і селищних, міських і районних у містах рад, до переліку повноважень яких слід віднести здійснення заходів у сфері запобігання й протидії домашньому насильству. Але, у складі ОТГ, відповідно до розглянутих вище документів, не передбачено створення таких підрозділів. Отже, виявляється, що в ОТГ фактично відсутній орган, який би забезпечував координацію зусиль суб'єктів із запобігання й протидії домашньому насильству. Ці функції залишилися за районними державними адміністраціями, що негативно позначатиметься на досягненні цілей.

Відповідно до Інструкції № 3131/386 управління (відділи) у справах сім'ї та молоді здійснюють координацію діяльності служб у справах дітей, ЦСССДМ, служби дільничних інспекторів, кримінальної поліції у справах неповнолітніх, органів опіки й піклування (стосовно попередження насильства в сім'ї); висувають ініціативи щодо створення при місцевих органах влади постійно діючих робочих комісій із питань узгодження дій щодо попередження насильства, а також забезпечують їх роботу. Відповідно до передбачених повноважень вони реалізують діяльність у таких напрямках [19]:

Нормативно-правовий: прийняття й розгляд заяв (повідомлень) про здійснення насильства в сім'ї (чи його загрозу); направляють повідомлення до територіального органу внутрішніх справ; відвідують

заявника комісією за місцем проживання, здійснюють аналіз ситуації, складання акту, висновків щодо необхідності здійснення роботи у подальшому (організацію й реалізацію виховно-профілактичної роботи з членами сім'ї, які причетні до вчинення насильства в сім'ї, взяття зазначеної категорії на профілактичний облік, соціальний супровід сім'ї, надання психологічної допомоги тим членам сім'ї, які постраждали, здійснення вилучення дитини із сім'ї тощо).

Інформаційно-комунікаційний: на основі інформації, отриманої від громадян та інших суб'єктів, забезпечують створення банку даних таких сімей, де виявлено факти вчинення насильства або є загроза його вчинення); створюють банк даних про організації, заклади, які працюють у напрямку попередження насильства, послуги, які ними надаються; інформують громадськість про установи, які надають допомогу потерпілим від насильства в сім'ї; організують семінари, «круглі столи», конференції, спрямовані на запобігання насильству в сім'ї; щоквартально узагальнюють інформацію і за цими результатами визначають потребу у створенні спеціалізованих установ.

Практичний: здійснюють організацію й проведення просвітницької (або роз'яснювальної) роботи, направленої на членів сім'ї, де є загроза або було вчинено насильство, повідомляють про права, можливості (послуги), які для них доступні; організацію й надання жертвам різноманітних послуг, у тому числі, інформаційних, психологічних, соціально-педагогічних, юридичних, а також здійснюють направлення до спеціалізованих установ); реалізують контроль за їх діяльністю; сприяють реалізації проєктів і заходів громадських організацій щодо попередження насильства в сім'ї.; надають консультації з питань попередження насильства суб'єктам.

Аналіз нормативно-правових документів дозволив виділити суттєві прогалини. Так, передбачене укладення угоди між виконкомом ОТГ та управлінням соціального захисту населення відповідної районної

державної адміністрації, міських рад про співпрацю в реалізації соціальної політики на території ОТГ. Але нічого не сказано про необхідність такої угоди між виконкомом ОТГ та структурним підрозділом райдержадміністрації у справах сім'ї, а також про механізми їх взаємодії.

Другий важливий момент, на який необхідно звернути увагу, пов'язаний із виконанням обов'язків опіки й піклування. З 2017 року ці функції покладено на ОТГ. Особи ОТГ, які мають повноваження органу опіки й піклування, здійснюють розгляд повідомлень про конкретні сім'ї, де скоєне насильство над дітьми (існує загроза); аналізують повідомлення про факти, коли дитина залишилась без піклування батьків (за місцем виявлення дитини); розглядають питання про необхідність уточнення місцезнаходження такої дитини, інформації про її вік, будь-які відомості про батьків, деталі тих обставин, за яких дитина опинилася без піклування батьків, а також іншої інформації, яка може мати суттєве значення. При цьому, хоча ОТГ і мають повноваження опіки та піклування, але все ж таки не можуть здійснювати діяльність у інших важливих напрямках. А саме, поза їх компетенцією залишились питання усиновлення, влаштування у ПС/ДБСТ. Вони також мають обмеження щодо отримання доступу до електронних баз даних дітей, що ускладнює їх діяльність.

Згідно із постановою № 866 законодавчо передбачені різні виконавці, а саме: ОТГ, райдержадміністрація (РДА), служба у справах дітей, ЦСССДМ, сільські (селищні) ради (крім ОТГ), які обмежено реалізують повноваження щодо опіки й піклування [14]. Через це виникає ситуація, коли одну функцію здійснює два виконавця – і райдержадміністрація і територіальна громада, а деякі інші – жодний. Це відбувається у випадку, коли в ОТГ не створено ні службу у справах дітей, ні центр соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді.

У тих ситуаціях, коли громада об'єднує повністю весь район, передбачене створення і ЦСССДМ, і служби у справах дітей. У випадках, коли чисельність дітей не перевищує 1000 – вимога, яка передбачає створення окремих структур, скоріше за все, може залишатись невиконаною. Через нечисленність мешканців такі ОТГ, зрозуміло, не спроможні створити службу у справах дітей як окремий структурний підрозділ. Отже, можна прогнозувати можливість призначення уповноважених посадових осіб, на які покладено функціональні обов'язки здійснення повноважень служб у справах дітей (ЦСССДМ).

Третя проблема, на якій варто зупинитись, пов'язана з відсутністю механізму організації співпраці об'єднаних територіальних громад у частині надання соціальних послуг. Методичними рекомендаціями передбачена можливість співпраці громади з іншими громадами за умови відсутності можливості створення центрів соціальних послуг. Але цей механізм нормативно не врегульований: поза увагою залишилися питання відповідальних осіб, способу направлення клієнтів, вартості послуг тощо.

Аналогічно передбачена можливість залучення надавачів соціальних послуг недержавного сектору. Знову ж таки, хоча способи такого залучення чітко вказані (через закупівлю товарів, робіт і послуг, соціальне замовлення послуг, конкурс із визначення програм, державно-приватне партнерство), але механізм не врегульовано.

Нарешті, найголовніше – жоден нормативний документ не передбачає відповідальності посадових осіб за порушення права людини, у тому числі дитини, на отримання соціальних послуг. Виключення складає закон «Про запобігання й протидію домашньому насильству». У ньому передбачене повноваження служби у справах дітей порушення питання щодо притягнення до відповідальності посадових осіб, які неналежним чином виконують обов'язки, пов'язані з

виявленню фактів домашнього насильства, а також роботи з дитиною, яка від цього постраждала.

До числа інших проблем, пов'язаних із організацією надання соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах можна віднести:

- 1) специфічний менталітет посадових осіб, орієнтований на виправдання власної некомпетентності обмеженістю ресурсів; недостатня кваліфікація й компетентність посадових осіб зумовлює відсутність бажання й уміння встановити партнерську співпрацю з іншими органами місцевого самоврядування та соціальними партнерами (громадськими організаціями, неформальними групами); невміння розробляти проекти для отримання зовнішніх ресурсів;
- 2) низький рівень інтеграції громад, неготовність до співпраці, пасивна позиція мешканців; необхідна побудова згуртованої спільноти (включення) шляхом об'єднання людей та інструментів з багатьох сфер; об'єднана спільнота здатна встановити і розвинути стійкі та позитивні зв'язки між підрозділами, групами та установами і успішно вирішувати спільні проблеми.

Спільна реалізація послуг з іншими органами місцевого самоврядування або делегування деяких послуг неурядовим партнерам дозволяє знизити вартість послуг або забезпечити їх більш високу якість та ефективність. Тому важливе упровадження нових підходів до надання соціальних послуг, які спираються на кооперацію, на соціальний договір, у якому мають бути встановлені принципи й механізми співробітництва заради соціальних змін.

1.3. Нормативно-правове регулювання дій суб'єктів профілактики домашнього насильства в ОТГ

Завдання у сфері профілактики домашнього насильства можна поділити на такі напрями:

Дослідницько-аналітичний: проведення аналітичної роботи щодо оцінки стану, виявлення причин і умов, які сприяють поширенню домашнього насильства; здійснення оцінки ефективності існуючого законодавства стосовно профілактики, запобігання, протидії домашньому насильству, а також механізмів його застосування.

Практичний: методичне забезпечення й реалізація у закладах освіти навчальних, виховних програм, які направлені на профілактику домашнього насильства (у тому числі й щодо дітей); підготовку і реалізацію у навчальних закладах тематичних тренінгів і семінарів для всіх фахівців, які залучені до профілактики домашнього насильства, його запобігання, а також для тих працівників, діяльність яких пов'язана з судовою практикою й охороною правопорядку.

Інформаційно-просвітницький: сприяння підвищенню рівня обізнаності населення про причини й наслідки, види й форми домашнього насильства; забезпечення розумінню громадянами джерел домашнього насильства, усвідомлення його виявів як порушення прав людини; формування небайдужого ставлення до агресивних моделей поведінки, толерантного ставлення до постраждалих, у тому числі дітей, розуміння важливості негайного повідомлення про випадки насильства; критичний аналіз дискримінаційних уявлень про гендерні ролі, викорінення звичаїв і традицій, які ґрунтуються на стереотипах: заохочення представників чоловічої статі до активної участі у запобіганні домашньому насильству; систематична організація інформаційних і просвітницьких кампаній, у тому числі із залученням засобів масової інформації.

Для виявлення повноважень суб'єктів захисту прав дітей в ОТГ ми проаналізували нормативні документи, що дозволило дати оцінку стану функціонування наявних структур.

Служба у справах дітей виконавчих органів сільських рад ОТГ є суб'єктом, на якого покладене повноваження безпосереднього ведення справ і координації діяльності із забезпечення захисту прав дітей. Комісія із питань захисту прав дитини виконує функції дорадчого органу з питань дітей. Відповідно до постанови № 3131/386 (2009), яка на даний момент є чинною, Служба у справах дітей здійснює такі функції нормативно-правового характеру: облік дітей, стосовно яких вчинено насильство (сімей, де діти зазнали насильства); розгляд заяв про випадки, пов'язані зі здійсненням насильства у сім'ї; порушення питання щодо необхідності притягнення осіб, які порушили права чи законні інтереси дітей, до відповідальності перед законом [19].

Відповідно до закону України «Про попередження домашнього насильства» перелік зазначених вище повноважень служби у справах дітей може бути розширений. Вони повинні: порушувати перед органами влади (місцевого самоврядування) питання, пов'язані з притягненням посадових осіб до відповідальності у тих випадках, коли вони неналежним чином виконали свої обов'язки при виявленні фактів насильства, або при роботі з дитиною, яка постраждала; звітувати центральному органу виконавчої влади, про результати здійснення своїх повноважень.

Важливим напрямом діяльності служб у справах дітей є інформаційно-комунікаційний. Він передбачає: своєчасне виявлення дітей, над якими вчинено насильство в сім'ї (існує його загроза); перевірка отриманої інформації про вчинення насильства (спільно з членами постійно діючої комісії); повідомлення про випадки вчинення насильства в сім'ї відділу (управління) у справах сім'ї та молоді, а також кримінальної міліції у справах дітей у термін не більше трьох днів з часу

отримання інформації [19]. Цей перелік може бути доповнений такими обов'язками: інформування дитини, яка постраждала від насильства, а також її батьків про права, можливості й послуги, якими вони можуть скористатись у даній ситуації; прийом і розгляд повідомлень і заяв про домашнє насильство стосовно дітей або за участю дітей; [18].

Ще одним напрямом діяльності служб у справах дітей є практичний. Він передбачає: надання допомоги дитині, яка зазнала насильства в сім'ї; ліквідацію наслідків і загрози неправомірних дій у відношенні до дитини; вирішення питання про тимчасове вилучення дитини з сім'ї та подальше її влаштування; профілактичну та роз'яснювальну роботу з батьками; представлення неповнолітніх в суді [19]. *Служби у справах дітей у співпраці із ЦСССДМ* мають надавати у соціально-психологічну допомогу дитині, проводити роз'яснювальну й профілактичну роботу, яка стосується можливих наслідків жорстокого поводження із такою категорією як діти [24].

Згідно із законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановлені повноваження служб у справах дітей, у даній сфері. До числа таких належать:

проведення роботи профілактичного характеру із батьками для запобігання насильству стосовно дітей;

розробка та реалізація заходів із захисту прав та інтересів дитини, яка стала жертвою насильства (дитини-кривдника);

влаштування дитини в заклад соціального захисту (притулок для дітей, центр соціально-психологічної реабілітації дітей) з подальшим здійсненням контролю за умовами перебування; у випадку неможливості проживання дитини із батьками надання необхідної допомоги;

співпраця з іншими суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері профілактики й запобігання домашнього насильства [18].

Відповідно до постанови № 3131/386 ЦСССДМ виконують такі завдання (2009): 1) *нормативний аспект*: здійснення соціального інспектування сімей, які перебувають у СЖО (складних життєвих обставинах), де наявні випадки вчинення насильства; прийняття рішення про взяття сім'ї під соціальний супровід; 2) *інформаційно-комунікаційний аспект*: приймання інформації через мережу спеціалізованих формувань; повідомлення управління (відділ) у справах сім'ї та молоді, служби у справах дітей та кримінальної міліції у справах неповнолітніх; 3) *практичний аспект*: надання постраждалим від різних форм насильства в сім'ї, термінової психологічної (психокорекція, психотерапія, консультування), соціально-медичної (консультування медиків), юридичної та інформаційної допомоги; здійснення реабілітаційних заходів, які спрямовані на реабілітацію відновлення соціальних функцій), покращення психічного й фізичного стану дітей, які стали жертвами домашнього насильства[19].

Центри соціальних служб для молоді: надають первинну (під час звернення) соціально-психологічну допомогу дітям; забезпечують надання комплексу соціально-психологічних, правових, соціально-медичних послуг, направлених на збереження соціального статусу й реалізацію повноцінної життєдіяльності тими дітьми, які стали жертвами насильства [24].

Орган опіки та піклування – це особливий правовий інститут, необхідний для вирішення проблем людей, які для представлення/захисту своїх прав потребують втручання держави. Ця ситуація виникає через відсутність у фізичної особи (діти чи повнолітні громадяни з обмеженою дієздатністю) уповноважених осіб для представлення та захисту їхніх прав (або при виникненні спору між законними представниками). Правозахисну і представницьку функції державою покладено на органи опіки й піклування, які є місцевими органами виконавчої влади [15, с.11].

З 2017 року ОТГ набули повноваження органу опіки й піклування та відповідні обов'язки із захисту прав дитини. Відповідно до закону України «Про попередження домашнього насильства» орган опіки й піклування реалізує ряд повноважень у цій сфері. До їх числа слід віднести такі:

Нормативно-правовий аспект: розгляд ситуацій, пов'язаних з прийняттям рішень про доцільність відібрання дитини (як варіант, позбавлення батьківських прав), якщо кривдниками є хтось із батьків (або обидва); надання згоди замість батьків для отримання соціальних послуг дитиною, якщо її кривдниками є батьки; розгляд ситуацій, пов'язаних з необхідністю відібрання дитини в опікуна (прийомних батьків), звільнення опікуна від його обов'язків, розірвання договору патронату над дитиною, скасування рішення про влаштування дитини до прийомної сім'ї (ДБСТ) у разі здійснення відповідними особами домашнього насильства.

Практичний аспект: безпосереднє надання допомоги та захисту постраждалим дітям, які мають статус дітей-сиріт і таких, які позбавлення піклування батьків; влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя у разі неможливості проживання із своїми батьками у зв'язку із вчиненням домашнього насильства; захист прав та інтересів шляхом звернення до суду, представництва прав у суді при розгляді питань, пов'язаних із видачею обмежувального припису;

Важливу роль у попередженні насильства щодо дітей відіграють заклади освіти. Відповідно до закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у разі виявлення фактів домашнього насильства стосовно дітей (отримання відповідних повідомлень чи заяв), представники закладів освіти мають повідомити не пізніше однієї доби службу у справах дітей, підрозділи органів Національної поліції, а також ці суб'єкти проводять спеціальну роботу із учасниками навчально-виховного процесу, а саме:

1) проводять спеціальну роботу виховного характеру щодо профілактики домашнього насильства;

3) реалізують інформаційно-просвітницькі заходи з питань запобігання/протидії насильству: сприяння усвідомленню дітьми необхідності невідкладного інформування вчителів про випадки домашнього насильства, які стали їм відомі, відправлення повідомлень про такі випадки до кол-центру з питань запобігання та протидії насильству у сім'ї, формування небайдужого ставлення учнів до постраждалих дітей;

4) забезпечують організацію належної роботи соціального педагога й практичного психолога із дітьми, які постраждали від насильства;

5) співпрацюють із іншими суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері профілактики, запобігання, протидії насильству над дітьми.

Заклади освіти також здійснюють діяльність у таких напрямках: оперативне виявлення й якнайшвидше припинення фактів жорстокого поводження із дітьми у школах, притягнення співробітників, учнів або інших осіб, які допускають жорстоке поводження у відношенні дітей, до дисциплінарної відповідальності; проведення класними керівниками попереджувальної роботи із батьками, відстеження випадків жорстокого поводження з боку інших учнів; робота класних керівників із батьками з питань роз'яснення наслідків жорстокого поводження з дітьми, а також із середовищем найближчого оточення дитини [24].

На школу також покладаються такі функції: систематичне здійснення заходів профілактики ускладнення соціально-психологічної адаптації учнів до гострого й хронічного стресу; виховання взаємоповаги, толерантності й навчання дітей і батьків способам конструктивної взаємодії; створення інформаційних стендів для учнів із зазначенням організацій, куди можна звернутися за допомогою у

випадку насильства в сім'ї, або якщо насильницькі дії батьків пов'язані із уживанням батьками алкоголю й наркотиків.

Суб'єктом профілактики домашнього насильства щодо дітей виступають органи внутрішніх справ. До їх повноважень віднесено [19]:

Нормативно-правовий аспект: приймають та розглядають заяви (повідомлення); вживають заходи, направлені на припинення правопорушення. інформують відповідне управління (відділ) у справах сім'ї та молоді, службу у справах дітей; ставлять осіб, які вчинили насильство, на профілактичний облік і виносять їх офіційні попередження про недопустимість здійснення насильницьких дій; виносять офіційне попередження потенційним жертвам про неприпустимість їхньої віктимної поведінки. Керівництво органів внутрішніх справ розглядає усі звернення (повідомлення) щодо жорстокого поводження з дітьми й висуває конкретні вимоги працівникам кримінальної міліції у справах неповнолітніх щодо матеріалів, які необхідні для прийняття рішення [24].

Кривднику після отримання офіційного попередження про неприпустимість здійснення насильницьких дій може бути винесений захисний припис. Цим документом може бути уведена заборона на вчинення певної дії по відношенню до жертви домашнього насильства, наприклад: здійснювати які-небудь умисні дії психологічного, фізичного, економічного чи сексуального характеру стосовно інших членів сім'ї; цілеспрямовано здійснювати пошук й одержання інформації про місцеперебування жертви; розшукувати жертву, якщо вона за власним бажанням знаходиться в місці, невідомому для кривдника; відвідувати жертву у випадку, якщо вона тимчасово не проживає з іншими членами сім'ї, а перебуває в іншому місці; вести телефонні розмови із жертвою насильства. Зазначені обмеження можуть бути встановлені на термін до 30 діб. Цей час обчислюється із дня, коли захисний припис був погоджений із прокурором.

Інформаційно-комунікаційний аспект: залучення до своєчасного виявлення тих осіб, які мають схильність до здійснення насильницьких дій у сім'ї, а також дітей, по відношенню до яких вчинено насильство (наявна загроза вчинення); забезпечення інформування про таких осіб відповідного управління у справах сім'ї та молоді й служби у справах дітей у триденний термін.

Практичний аспект: систематичне виявлення причин і умов, які сприяють різним проявам домашнього насильства, уживають необхідні заходи для їх усунення; здійснення консультаційної роботи з громадянами й організаціями з питань попередження домашнього насильства; участь у підготовці й проведенні конференцій, семінарів, «круглих столів», тренінгів та інших форм роботи, які мають на меті запобігання насильству в сім'ї.

З метою підвищення ефективності дій із профілактики домашнього насильства щодо дітей виникає необхідність налагодження співпраці між суб'єктами. На основі узагальнення наведених вище повноважень суб'єктів, ми виділили такі способи їх взаємодії:

1) взаємне інформування про встановлені факти домашнього насильства не пізніше однієї доби;

2) своєчасне реагування на випадки насильства з урахуванням повноважень та на основі оцінки ризиків для постраждалої особи;

3) узгодження заходів реагування на випадки домашнього насильства та надання допомоги постраждалим особам, що здійснюються різними суб'єктами;

4) участь у розробці й виконанні програм для кривдників; комплексних програм із запобігання й протидії домашньому насильству;

б) обмін досвідом у сфері запобігання й протидії домашньому насильству; координація у сфері підготовки фахівців, які представляють суб'єктів профілактики, запобігання й протидії домашнього насильства, на міжвідомчій основі:

9) систематичне здійснення моніторингу дотримання вимог закону суб'єктами протидії домашньому насильству, розробка пропозицій стосовно вдосконалення нормативно-правової бази й практики її застосування.

РОЗДІЛ 2

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ В ОТГ

2.1. Узагальнення досвіду профілактики домашнього насильства щодо дітей у сучасних умовах

І. Трубавіна виділяє такі актуальні напрями профілактичної роботи щодо жорстокого поводження з дітьми: «1) навчання толерантності, зміна ставлення до жорстокого поводження з дітьми, неприйняття та відмова від таких моделей поведінки; 2) навчання правам, життєвим умінням і навичкам їх реалізації у реальному житті, поводження в кризі та захисту від насильства; 3) забезпечення соціальної підтримки й уведення громадської опіки сімей; 4) батьківська просвіта (права дітей, особливості їхнього розвитку, родинне виховання, відповідальність батьків)» [29, с.152-157]. Формами соціально-профілактичної роботи можуть бути: лекторії, батьківські університети, батьківські збори, тренінги, соціальне інспектування сім'ї, школи батьківських почуттів, молодих батьків.. Дослідницею не диференціюються аспекти роботи з дитиною, кривдниками, громадою.

Також І.Трубавіною здійснено аналіз зарубіжного досвіду вирішення проблеми профілактики домашнього насильства щодо дітей. Заслужують на увагу окремі практики. Так, у м. Каунас (Литва) при Центрі сім'ї створено «Службу захисту прав дитини» для здійснення примусово-добровільної роботи з неблагополучною сім'єю. Згідно прийнятої програми й підписаної угоди, батьки повинні відвідувати службу й брати участь у заходах, які передбачають медичну, психологічну й соціальну допомогу, адвокацію, терапію з дитиною, навчальні програми для сім'ї та дитини, представництво інтересів

дитини у школі. З досвіду Канади корисними в ОТГ можуть стати такі заходи з профілактики насильства щодо дітей: дослідження проблеми (мотивація дослідників, розробка програм), освіта та підтримка батьків (тренінг батьківських навичок), шкільні програми для дітей із сексуальної освіти і запобігання насильству [29, с.178-194].

Узагальнення російського досвіду профілактики домашнього насильства щодо дітей на локальному рівні дозволило виділити такі напрями роботи: створення міської системи раннього виявлення сімей з дітьми та жінок, що знаходяться у складній життєвій ситуації; надання екстреної психологічної, педагогічної та медико-психологічної допомоги; створення спеціалізованих служб

Способами реалізації виділених напрямів роботи є: налагодження системи міжвідомчої взаємодії медичної, психологічної і соціальної служб, які працюють з сім'ями і дітьми; створення міжвідомчої методичної бази; розробка сигнальних карток і забезпечення ними закладів системи профілактики; надання екстреної психологічної, педагогічної та медико - психологічної допомоги оптимізація функцій та практичної діяльності закладів всіх відомств; залучення у роботу громадських організацій соціальної спрямованості; організація виїзної мобільної бригади для роботи у сільських районах; своєчасне отримання інформації про сімейне неблагополуччя від комісії у справах неповнолітніх при сільських адміністраціях, спеціалістів соціальних служб, родичі, сусіди, знайомі [39].

В Україні також накопичено вагомий досвід профілактики домашнього насильства щодо дітей на рівні громад. Унікальний досвід мають міста Харків, Дніпро, Кам'янське, Кривий Ріг тощо [26]. На основі даного практичного посібника стає можливим узагальнення досвіду.

У м. Харкова у 2017 році За підтримки Єдиної соціальної мережі створено інститут громадських посередників з питань запобігання

насильству. Це волонтери різних професій, з життєвим і професійним досвідом. Вони працюють не лише в громаді за місцем мешкання або роботи, а й на базі медичних закладів, служб пробації.

У м.Дніпро й Кам'янське (2019) в адміністративних будівлях поліції створено спеціально об'їзані приміщення для опитування дітей, постраждалих від насильства. Завдяки склу поза візуального нагляду між кімнатою опитування та кімнатою для роботи фахівців, а також відеокамерам та аудіо обладнанню для фіксації ходу опитування, стає можливим збирання доказів у справі насильства без додаткової травматизації психіки дитини. Опитування проводиться кваліфікованим психологом. У м.Павлоград, Кривий Ріг, Одеса (2020) створені кризові кімнати, дружні до дитини (в одному випадку – на базі «Клініки дружної до молоді) в закладі охорони здоров'я, у другому випадку – у міському центрі соціальних служб). Тут проводяться опитування дітей [26, с.98].

У різних містах України поширюється практика створення спеціалізованих служб і мобільних форм надання допомоги. Так, за останні три роки створено: Центр допомоги жінкам з дітьми, які постраждали від насильства за ознакою статі (м.Одеса, 2019), денний кризовий центр (м.Слов'янськ), притулки (м.Рубіжне, м.Кремінна, смт.Троїцьке), Центр з роботи з кривдниками (м.Одеса), Кризовий центр для постраждалих від домашнього насильства (м.Херсон, 2019), кілька мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим (м.Одеса), відділ соціально-психологічної роботи, протдії й попередження насильства (Донецька область), 15 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги (Донецька область), 15 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги (Луганська область), п'ять мобільних бригад по Херсонській області (Херсон, Чаплинка, Генічеськ, Нова Каховка) [26, с.100-114].

Також для узгодження дій суб'єктів на місцевому рівні розроблене відповідно нормативно-правове забезпечення, запроваджено керівний

комітет як дорадчий орган формування політики захисту прав дитини на місцевому рівні [26, с.98-99]. Серед інших заходів налагодження співпраці суб'єктів профілактики насильства щодо дітей доцільно виділити такі: навчання активістів з числі лідерів-волонтерів, картування надавачів послуг.

Науковцями також узагальнюється набутий досвід. Так, І.Трубавіна виділяє такі напрями соціально-профілактичної роботи щодо домашнього насильства над дітьми: 1) робота з дітьми (способи реалізації прав, подолання кризи, захисту від насильства); 2) робота з учителями: просвіта і навчання (взаємодія із сім'ями, взаємодія суб'єктів захисту прав дітей, формування умінь розпізнавання ознак жорстокого поводження, комунікативних умінь суб'єкт-суб'єктного спілкування, розв'язанні конфліктів); 3) вплив на громадську думку: формування неприйняття насильства в макро- й мікросередовищі, подолання стереотипів невторчання й розгляду насильницьких дій як способу виховання; 4) вплив на батьків: підвищення рівня культури, актуалізація ролі традицій, відновлення участі батьків у роботі початкових шкіл, поради з побудови конструктивних стосунків з дитиною, посилення ролі об'єднань батьків загальноосвітніх навчальних закладів [29, с.152-157].

Водночас, актуальним залишається питання щодо поліпшення ефективності діяльності органів виконавчої влади, опіки й піклування, спрямованої на профілактику соціального сирітства, розроблення комплексних соціальних послуг для дітей, позбавлених батьківського піклування, та сімей з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах, упровадження нових технологій соціальної роботи з такими дітьми та сім'ями.

2.2. Модель взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства на локальному рівні

Проблема удосконалення взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства над дітьми в умовах становлення самостійності територіальних громад усвідомлюється дослідниками. І. Трубавіна наголошує на важливості удосконалення взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства над дитиною. Вона вказує на формальність системи захисту прав дитини, погане відпрацювання взаємодії між її складовими частинами та елементами, що зумовлює необхідність посилення уваги до цих питань. Важливо, що існуючі можливості стали реальними й застосовувались на практиці. Задля цього необхідне більш чітке визначення повноважень та функцій складових системи для уникнення як дублювання діяльності, так і наявності білих плям, тобто проблем, якими не займається жодна установа. Тим самим поставлена проблема удосконалення координації діяльності відомчих структур у профілактиці домашнього насильства на локальному рівні.

Для удосконалення взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства над дітьми в ОТГ нами розроблена структурно-функціональна модель відповідної системи. На основі інтегративного підходу виділено три основні напрями удосконалення механізмів взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства над дітьми у територіальній громаді: 1) удосконалення механізмів виявлення фактів насильства й оцінки стану явища; 2) удосконалення організації й координації дій суб'єктів профілактики домашнього насильства над дітьми; 3) удосконалення системи надання соціальних послуг в ОТГ й впливу на причини й умови домашнього насильства. Охарактеризуємо виділені напрями.

На формальному рівні виявлення фактів домашнього насильства відбувається відповідно до порядку подання та реєстрації звернень та

повідомлень [24]. Звернення подаються як дитиною, так і фізичними особами за місцем проживання за наявності фактів жорстокого поводження або при наявній загрозі їх учинення. Воно приймається посадовими особами ОВС (органів внутрішніх справ), органів освіти, охорони здоров'я, управлінь у справах молоді та спорту, ЦСССДМ та передаються для реєстрації до територіального підрозділу служби у справах неповнолітніх протягом доби з моменту отримання повідомлення. За умови наявності в одержаному повідомленні ознак злочину (загроза вчинення), вона передається органу внутрішніх справ.

На нашу думку, суттєвою перешкодою на шляху звернення громадян або постраждалих із повідомленням про домашнє насильство є стереотипи громадської свідомості. Для їх усунення важливими є інформаційно-просвітницькі кампанії. Також факти насильства можуть бути встановлені у ході проведення рейдів службами у справах дітей, кримінальною міліцією у справах неповнолітніх, а також через мережу "телефонів довіри

Для виявлення складних життєвих обставин необхідним є залучення працівників інших галузей. Для профілактики пропонується доручити працівникам закладів охорони здоров'я, освіти, культури соцзахисту – проводити виявлення та направлення потенційних отримувачів до відділу соцзахисту або служби фахівців у разі перебування дитини у небезпеці. Так, заклади освіти мають бути залучені до виявлення дітей дошкільного (шкільного віку), неблагополучних сімей з дітьми; заклади охорони здоров'я – до виявлення сімей, які: мають намір відмовитись від новонародженої дитини, не здатні забезпечити належного догляду за дітьми першого року життя (вагітними); працівники поштових відділень й працівники комунальних господарств – до виявлення неблагополучних сімей, осіб, які мають проблеми з поведінкою (агресивність, вживання алкоголю, наркотиків) [21]. Для посилення дієвості участі необхідним є проведення

систематичних зустрічей за круглим столом. Це дозволить не тільки обмінятися досвідом й виявити проблемні моменти, а сприятиме посиленню згуртованості, взаємної відповідальності, подоланню байдужості й кращому виконанню своїх професійних і громадських обов'язків. Користь для громад полягатиме у зростанні соціального капіталу.

Можна виділити три варіанти виявлення сімей, де існує загроза домашнього насильства: самостійне звернення сім'ї за допомогою у відповідну службу; отримання службою повідомлення від найближчого оточення чи дотичних установ про труднощі у функціонуванні сім'ї; соціальне діагностування соціуму з відповідним складанням паспорту та виявленням труднощів у функціонуванні сім'ї через безпосереднє спілкування соціального працівника з її членами.

Ще один важливим напрям удосконалення взаємодії суб'єктів у здійсненні соціально-профілактичної роботи на локальному рівні є створення єдиного інформаційного простору [21]. У даному аспекті доцільно виділити такі напрями роботи:

- 1) створення єдиної інформаційної платформи для оперативного обміну інформацією між мешканцями ОТГ та працівниками структурних підрозділів та керівництвом (автоматизована система документування і оперативного обміну інформацією й методичними новаціями);
- 2) проведення систематичних опитувань мешканців стосовно проблеми домашнього насильства, способів вирішення, потреб у соціальній підтримці постраждалих осіб; запровадження онлайн-опитувань громадської думки з проблеми;
- 3) налагодження комунікації з громадою через: онлайн-форуми (обговорення складних питань); функціонування гарячої лінії, розміщення оперативної інформації на офіційних сайтах

структурних підрозділів; інформування мешканців про мережу надавачів соціальних послуг;

- 4) запровадження на сайтах елементів інтерактивності: е-приймальня (консультування), е-петиції (участь в обговоренні стратегій і програм профілактики насильства),

Наступний напрям роботи на шляху удосконалення механізмів виявлення фактів насильства й оцінки стану явища, – активізація мешканців, подолання байдужності, сприяння участі у розв'язанні проблеми захисту дітей від домашнього насильства. «Люди перестають бути просто «населенням», що мешкає на певній території і стають самоврядною громадою, кожен член якої у міру своїх можливостей впливає на добробут всіх. У 2010 в Україні розпочав діяльність проект «Посилення ролі громадськості у розв'язанні місцевих соціальних питань», який мав на меті перевести процес демократизації зі сфери політичного спілкування до рівня людей у громаді. «Перенесення акцентів на громадянське залучення та соціальну активність вразливих верств – стратегія соціальної участі (замість боротьби). Почати треба зі змін у громадській свідомості». Зазначені положення мають бути обов'язково враховані в побудові моделі соціального партнерства, мобілізації громади. Це можна здійснити: 1) через залучення до визначення потреб та вирішення місцевих соціальних проблем за допомогою технології оцінки потреб; 2) залучення до раннього виявлення неблагополучних сімей; 3) залучення до волонтерської роботи.

Другий напрям роботи передбачає удосконалення організації й координації дій суб'єктів профілактики домашнього насильства над дітьми. На основі аналізу нормативних документів встановлено, що «координатором заходів стосовно захисту дітей від жорстокого поводження або реальної його загрози є служба у справах дітей» [24]. У випадку одержання інформації про випадки домашнього насильства

щодо дітей в першу чергу має бути повідомлена служба у справ дітей і уповноважений підрозділ Національної поліції України (за наявності ознак скоєння правопорушення чи злочину). З метою забезпечення координації та контролю у виявленні та проведенні заходів із захисту прав дітей, які потерпіли від жорстокого поводження, насильства, рекомендується визначити працівника служби у справах дітей ОТГ [21].

Забезпечення функцій організації й координації захисту дитини від домашнього насильства також покладено на менеджера. Серед його обов'язків, з одного боку, організаційно-координаційні заходи, у тому числі: підготовка пропозицій стосовно удосконалення місцевих програм надання соціальних послуг з метою запобігання складних обставин, покращення якості та ефективності; взаємодія з органами влади та самоврядування з питання надання послуг; координація суб'єктів соціальної роботи та ведення випадків; виявлення осіб; моніторинг надання соціальних послуг, подання звітності. іншого боку, серед функцій менеджера такі: проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи; надання послуг (представництво інтересів), проведення супервізії [21].

Для удосконалення дій зазначених суб'єктів важливо зосередити увагу на таких моментах: 1) залучення до співпраці й організація ефективної комунікації між суб'єктами протидії домашньому насильству щодо дитини; 2) підвищенні їхньої професійної компетентності.

Перша задача може бути вирішена через застосування різних методів залучення партнерів на різних етапах співпраці [37]. Така взаємодія починається з процесу стратегічного планування. На різних його етапах доцільне використання комплексу методів залучення громадськості й партнерів (додаток Б). Координатором взаємодії на рівні ОТГ є служба у справах дітей.

Основою будь-якої взаємодії є успішна комунікація. Вона може здійснюватись через розмови, діалоги чи перемовини. Завдяки аналітичному центру CEDOS успішні практики систематизовані й описані, а також знайшли подальше поширення у друкованих виданнях [10]. Їх опис, наведений у додатку В буде корисним для організаторів партнерської взаємодії суб'єктів захисту дитини від домашнього насильства на рівні ОТГ.

Підвищення професійної компетентності суб'єктів захисту дитини від домашнього насильства можна здійснити шляхом внесення до освітніх програм професійної підготовки фахівців соціальної роботи питань стратегічного планування й налагодження соціального партнерства. Також доцільними є проведення семінарів з відповідної тематики.

Третій аспект моделі удосконалення механізмів взаємодії суб'єктів захисту дитини від домашнього насильства – удосконалення системи надання соціальних послуг в ОТГ й впливу на причини й умови домашнього насильства. Міжвідомча взаємодія суб'єктів передбачає партнерство і співпрацю на основі узгодження дій при наданні послуг, проведенні соціальної роботи; пошук і використання необхідних ресурсів для вирішення проблеми захисту дитини від домашнього насильства. До надання послуг жертвам домашнього насильства, у тому числі дітям, залучені такі суб'єкти:

- *заклади охорони здоров'я* – надають потрібну медичну допомогу, проводять медико-соціальну реабілітацію дітей [24];
- *служби у справах дітей* - направляють дітей до спеціалізованих установ (кризових центрів соціально-психологічної допомоги, притулків, центрів медико-соціальної реабілітації, прийомних сімей), де вони можуть отримати кваліфіковану допомогу; здійснюють роз'яснювальну роботу серед громадськості [24];

- *дитяча лінія (8-800-500-21-80), а також мережа телефонів довіри* – забезпечує консультації і психологічну допомогу;
- спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб: *центри соціально-психологічної реабілітації, притулки для дітей*, а також центри медико-соціальної реабілітації тих, хто постраждав від насильства, колл-центр з питань профілактики насильства над дітьми, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги тих, хто постраждав від насильства [18];
- фізичні особи, які залучені до процесу надання соціальних послуг, насамперед, послуг патронату щодо дітей.

Запобігання складних життєвих обставин особи, сім'ї, їх своєчасне виявлення – основне завдання системи соціального захисту. Для виконання визначають соціального менеджера, фахівця із соціальної роботи відповідальними за виявлення дітей/осіб/сімей на початкових етапах їхньої вразливості, оцінювати їхні потреби та організовувати надання послуг на закріплених ділянках та старостинських округах [21].

Діяльність фахівців соціальної роботи в ОТГ спрямована на раннє явленні соціальних проблем, оперативне реагування, комплексний підхід до розв'язання, інтеграцію служб та суб'єктів соціальної роботи. Фахівці соціальної роботи залучаються до виявлення осіб, оцінювання потреб, планування й надання послуг (соціальний супровід, консультування, соціальна профілактика). Специфічні напрями роботи – ведення випадку і кризове втручання. Ведення випадку розглядається як комплексний підхід щодо надання допомоги, який передбачає: індивідуальні послуги; моніторинг та оцінювання; планування та координацію надання послуг, стимулювання клієнта до самостійності [22]. Також можливе створення міждисциплінарної команди, але порядок їх функціонування в ОТГ не врегульований.

Можна виділити три види допомоги неблагополучним сім'ям [6, с.89-105]:

1. Денне перебування дітей. Дитина продовжує жити з батьками у проблемній або неблагополучній сім'ї, але 2-4 рази на тиждень батьки або спеціалісти, що працюють з сім'єю, забезпечують прихід дитини у Центр денного перебування, Центр по роботі з сім'єю, Центр сімейного виховання, де спеціалісти забезпечують комплексний розвиток дітей у безпечному оточенні. Батьки теж запрошуються у такий центр та можуть бути присутніми під час роботи з дітьми; спостерігати за діяльністю спеціалістів, учитися, як виховувати дітей, грати з дитиною (для дітей до 10 років). Потім батьки підключаються до спеціаліста, потім батьки займаються з дитиною, а спеціаліст спостерігає
2. Кризове розміщення дітей на час (від 24 годин до 3 місяців) у спеціальній соціально-педагогічній заклад або центр, коли дитині дома загрожує небезпека. Умовою є те, що батьки повинні щоденно відвідувати дитину, доглядати за нею
3. Пряме включення спеціаліста у сім'ю. Спеціаліст йде у сім'ю на 1,5 години і проводить роботу, можлива відеозйомка. Потім йде обговорення. Перевага: ні дитина, ні батьки не виводяться зі звичного середовища.
4. Надання допомоги у найближчому оточенні. Спеціаліст вивчає всі зв'язки сім'ї з суспільством, знаходить референтні групи, дружні зв'язки, відновлює родинні відношення і через них будує свої взаємовідносини з сім'єю. Зміна відношення до неблагополучної сім'ї в її найближчому оточенні здатне сильно змінити внутрішній стан членів сім'ї.

На додаток до вищевказаного необхідна організація співпраці матерів або сімей за місцем проживання, обміну досвідом виховання

дітей (для матерів, які хочуть вийти з ізоляції); навчання батьків ігровим формам занять з дітьми безпосередньо у сім'ях.

До рекомендованого базового переліку соціальних послуг для ОТГ включено: «догляд, підтримане проживання, послуга соціальної адаптації, послуга соціальної інтеграції та реінтеграції, надання притулку, кризове та екстрене втручання, консультування, соціальних супровід, представництво інтересів, посередництво (медіація), соціальна профілактика, натуральна допомоги, фізичний супровід осіб з інвалідністю» [21].

З метою удосконалення системи послуг й посилення дієвості впливу пропонується: 1) оптимально застосовувати матеріально-технічну базу соціальної інфраструктури ОТГ; 2) актуалізувати соціальний капітал шляхом розвитку місцевих спільнот; 3) поширювати успішні практики співпраці між відомчими структурами.

Для оптимізації використання соціальної інфраструктури села доцільно звернути увагу на заклади освіти, які можуть виступати як культурні центри, центри просвіти й навчання, центри дозвілля (незалежно від віку), центри психологічної підтримки, школи комп'ютерної грамотності. На їх базі можуть бути створені: консультативні пункти для батьків, клуби вихідного дня (клуби за інтересами), групи взаємодопомоги, університети батьківської майстерності. Наприклад, при створенні єдиного інформаційного простору може виникнути ряд проблем: відсутність комп'ютерної техніки у мешканців громади, невміння нею користуватись, відсутність навичок користування Інтернет-ресурсами. Для їх вирішення можуть бути залучені учні старших класів, які проведуть майстер-класи у школі комп'ютерної грамотності.

Посиленню співпраці між суб'єктами надання соціальних послуг, а також між суб'єктами та практиками соціальної сфери сприятиме: підвищення професійної компетентності суб'єктів різних сфер

діяльності (охорони здоров'я, освіти, культури, поліції, комунальної сфери) за єдиною програмою [21].

Розвиток діяльності місцевих спільнот передбачає: сприяння *самоорганізації мешканців громади, створенню груп самодопомоги, підтримку громадських ініціатив*. Групи самодопомоги – це добровільні, найчастіше неформальні збори осіб, активні дії яких спрямовані на спільне подолання проблем, що виникають через захворювання, проблеми психічного чи соціального характеру, що стосуються безпосередньо їх самих чи їхніх родичів. Метою цих груп є зміна власних умов життя. Група є засобом, що дозволяє зменшити зовнішню ізоляцію (соціальну) та внутрішню (особисту, душевну).

Одним із інструментів, які дозволяють як розвивати діяльність місцевих спільнот є створення Клубів соціальної інтеграції (КСІ) та Центрів соціальної інтеграції (ЦСІ). У рамках діяльності органів місцевого самоврядування все частіше створюються суб'єкти соціальної економіки (соціальні кооперативи), завданням яких є працевлаштування людей із середовищ, яким загрожує соціальне виключення. Клуби соціальної інтеграції або Центри соціальної інтеграції можуть бути створені при Центрах надання соціальних послуг.

У рамках Клубу соціальної інтеграції працюють групи самодопомоги та Волонтерські клуби, покликані стимулювати соціальну активність та надихати на діяльність з самодопомоги, надаючи послуги та проводячи навчання для осіб, які потребують підтримки. Клуб соціальної інтеграції організовує місцеве партнерство з організаціями, установами, фізичними та юридичними особами для полегшення та вирішення місцевих соціальних проблем. Прикладом запуску соціальних послуг, які пропонують Клуби соціальної інтеграції, є групи самодопомоги для безробітних, осіб з інвалідністю, літніх людей, жертв насильства, батьків, які виховують дитину з інвалідністю, або тих, хто не неналежно здійснює батьківські обов'язки тощо

ВИСНОВКИ

Упровадження реформи децентралізації в Україні зумовило перерозподіл повноважень між суб'єктами захисту дитини від домашнього насильства. Для оцінки суперечностей, викликаних цим процесом проаналізовано нормативно-правові документи. Серед числа проблем виділено такі: розпорошеність законодавчих норм по окремих законах, їх фрагментарність і неоднозначність; недостатність уваги питанню захисту прав дітей в умовах децентралізації влади.

Завдяки узагальненню міжнародного досвіду в Україні запроваджено інтегративну модель функціонування об'єднаних територіальних громад, яка включає інтеграцію врядування, інтеграцію стратегій, інтеграцію процесів

Інтеграція врядування передбачає створення структурних підрозділів виконавчого комітету ОТГ, а саме: відділу соціального захисту, служби у справах дітей. Видозмінюється система соціального обслуговування населення територіальної громади. До неї включено: 1) соціальну службу фахівців із соціальної роботи (соціальний супровід сімей, надання окремих послуг, координація надання соціальних послуг надавачами); 2) центр надання соціальних послуг; 3) залучені надавачі соціальних послуг недержавного сектору. За умови відсутності можливості створення ЦСП, громада співпрацює з іншими громадами або залучає надавачів недержавного сектору. За умови достатніх ресурсів, ОТГ може створювати спеціалізовані заклади.

Інтеграція стратегії забезпечується відділом соціального захисту через планування із застосуванням програмно-цільового методу. Але інтегративний механізм діяльності, пов'язаної власне із захистом прав дітей в ОТГ не конкретизовано, що зумовлює необхідність подальшого пошуку ефективних механізмів соціального партнерства.

Інтеграція процесів полягає в залученні різних ресурсів для забезпечення безпеки, добробуту, доступності послуг. Ми виділили кілька напрямів, які відповідають підходу інтеграції процесів: 1) інформаційно-комунікаційний: формування єдиного інформаційного простору (інтеграція інфоресурсів, доступ та обмін інформацією); 2) організаційно-методичний: удосконалення механізмів міжвідомчої та міждисциплінарної взаємодії; 3) ресурсно-активізуючий (розвиток громадських об'єднань, благодійних і волонтерських організацій, органів самоорганізації населення, громадських рад при виконкомі).

До числа найважливіших соціальних проблем, які стосуються захисту дитинства, можуть бути віднесені: порушення прав вразливих категорій дітей, у тому числі, дітей-сиріт і дітей-позбавлених батьківського піклування, ВІЛ-інфікованих дітей, дітей-інвалідів; домашнє насильство над дітьми.

Встановлено, що в ОТГ фактично відсутній орган, який би забезпечував координацію зусиль суб'єктів із запобігання й протидії домашньому насильству. Існують і інші прогалини: не врегульовано механізм взаємодії між виконкомом ОТГ та структурним підрозділом райдержадміністрації у справах сім'ї, законодавством не передбачено відповідальності посадових осіб за порушення права людини, у тому числі дитини, на отримання соціальних послуг.

До проблем, пов'язаних із організацією надання соціальних послуг в ОТГ, що ускладнює захист дитини від домашнього насильства, можна віднести: 1) специфічний менталітет посадових осіб, виправдання власної некомпетентності обмеженістю ресурсів; недостатня компетентність посадових осіб у встановленні партнерської співпраці; невміння розробляти проекти для отримання зовнішніх ресурсів; відсутність механізму організації співпраці об'єднаних територіальних громад у частині надання соціальних послуг; 2) низький рівень інтеграції громад, неготовність до співпраці, пасивна позиція мешканців.

Важливе упровадження нових підходів до надання соціальних послуги, які спираються на кооперацію, соціальний договір, у якому мають бути встановлені принципи й механізми співробітництва заради соціальних змін.

Служби у справах дітей виконавчих органів сільських і селищних рад ОТГ здійснюють ведення справ і забезпечують координацію діяльності із захисту прав дітей. Комісія із питань захисту прав дитини є дорадчим органом із питань дітей. Завдання у сфері профілактики домашнього насильства можна поділити на такі напрями: дослідницько-аналітичний, практичний, інформаційно-просвітницький.

Також до профілактики насильства щодо дітей залучені: Центри соціальних служб, органи опіки та піклування, навчальні заклади та установи системи освіти, органи внутрішніх справ з метою підвищення ефективності дій з профілактики домашнього насильства щодо дітей виникає необхідність налагодження співпраці між суб'єктами. Аналіз повноважень зазначених суб'єктів дозволив виділити дев'ять основних способів їх взаємодії.

На основі узагальнення досвіду профілактики домашнього насильства щодо дітей у сучасних умовах виділено такі напрями профілактичної роботи: 1) зміна ставлення до жорстокого поводження з дітьми, неприйняття та відмова від таких моделей поведінки; 2) навчання правам, життєвим умінням і навичкам їх реалізації у реальному житті, поводження в кризі та захисту від насильства; 3) забезпечення соціальної підтримки й уведення громадської опіки сімей; 4) батьківська просвіта (права дітей, особливості їхнього розвитку, родинне виховання, відповідальність батьків).

Для удосконалення взаємодії суб'єктів профілактики домашнього насильства над дітьми в ОТГ нами розроблена структурно-функціональна модель партнерства. На основі інтегративного підходу виділено три основні напрями удосконалення взаємодії суб'єктів

профілактики домашнього насильства над дітьми у громаді: 1) удосконалення механізмів виявлення фактів насильства й оцінки стану явища; 2) удосконалення організації й координації дій суб'єктів профілактики домашнього насильства над дітьми; 3) удосконалення системи надання соціальних послуг в ОТГ й впливу на причини й умови домашнього насильства.

Перший напрям передбачає створення єдиного інформаційного простору: єдиної інформаційної платформи для оперативного обміну інформацією між мешканцями ОТГ та працівниками структурних підрозділів та керівництвом; проведення систематичних опитувань населення; налагодження комунікації з громадою; запровадження на сайтах елементів інтерактивності. Другий напрям роботи забезпечує працівник служби у справах дітей, здійснюючи координацію та контроль у виявленні та проведенні заходів із захисту прав дітей, які потерпіли від жорстокого поводження. Також до цього процесу залучений соціальний менеджер.

Для удосконалення дій зазначених суб'єктів важливо підвищувати їхню професійну компетентність. Це можна зробити шляхом внесення до освітніх програм професійної підготовки фахівців соціальної роботи питань стратегічного планування й налагодження соціального партнерства; організації навчання за єдиною програмою; проведення семінарів з відповідної тематики.

Для вирішення проблеми захисту дитини від домашнього насильства, удосконалення системи надання соціальних послуг необхідне залучення додаткових ресурсів. До надання послуг жертвам домашнього насильства, у тому числі дітям, мають бути залучені такі суб'єкти: заклади охорони здоров'я, служби у справах дітей, спеціалізовані служби. З метою удосконалення системи послуг й посилення дієвості впливу пропонується: 1) оптимально застосовувати матеріально-технічну базу соціальної інфраструктури ОТГ; 2)

актуалізувати соціальний капітал шляхом розвитку місцевих спільнот; 3) поширювати успішні практики співпраці між відомчими структурами. Одним із інструментів, які дозволяють розвивати діяльність місцевих спільнот є створення Клубів соціальної інтеграції (КСІ) та Центрів соціальної інтеграції (ЦСІ).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Т. В., Абрамов Л. К., Станкевич Л. О. Програми підготовки кадрів для системи інформаційно-методичного забезпечення процесу вирішення соціальних проблем на місцевому рівні. Кіровоград : ЦПТІ, 2004. 76с.
2. Активізація соціальної роботи в місцевих громадах : досвід впровадження освітньо-профілактичного компонента проекту «Попередження торгівлі людьми шляхом розвитку соціальної роботи та мобілізації громад, 2009–2011 роки»: О. В. Безпалько, Т. Г. Веретенко, І. Д. Зверева, Ю. В. Малієнко та Ж. В. Петрочко. К. : ТОВ «Основа», 2012. 148 с.
3. Вдосконалення соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах: посібник. Київ, 2019. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/508/1._Вдосконалення_соцп_ослуг_в_ОТГ.pdf (дата звернення: 15.03.2020).
4. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: термінол.-понятійн. слов. / М.Ф.Головатий, М.Б.Панасюк. К. : МАУП, 2005. 560 с.
5. Гулина М. А. Психология социальной работы: учебное пособие / О. В. Александрова, О. Н. Боголюбова, Н. Л. Васильева и др.; под общ. ред. М. А. Гулиной. СПб : Питер, 2004. 351 с.
6. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: Методичні рекомендації для соціальних працівників. К. : ДЦССМ, 2004. 192 с.
7. Ільчук Л.І. Розвиток системи інтегрованих соціальних послуг в умовах децентралізації (на прикладі об'єднаних територіальних громад» /Л.І.Ільчук //Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2018. № 1. С.114-121 URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/24760/Ilchuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

8. Коломоєць О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї // *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 24 (63). № 1. 2011. С.202–208.
9. Курбатов В.И. Социальная работа /Под общей ред. проф. В. И. Курбатова. Ростов н/Д : Феникс, 1999. 576 с.
10. Левченко О., Величко Н., Ковшун Л. Партисипативний підхід та практики на рівні громади. Посібник для громадських активістів та всіх зацікавлених. Херсон, 2018. URL: <https://www.hubs.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/partysypatyvnyj-pidkhyd.pdf> (дата звернення 01.04.2021)
11. Механізми формування та впровадження місцевої соціальної політики: тренінгів курс для спеціалістів соціальної сфери. К. : УФ Благополуччя дітей, 2013. 264 с.
12. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству [Монографія] / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка, В. В. Муранова та ін. / За заг. ред. А. О. Галай. К. : КНТ, 2014. 160 с.
13. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки / Кол. авт.: О.М. Бандурка, О.Ф. Бондаренко, В.О. Брижик, та ін.; заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко; вступ. слово О.О. Зарубінського. Х. : Видавництво «Права людини», 2011. 240 с.
14. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>
15. Повноваження об'єднаних громад із питань забезпечення та дотримання прав дитини: розуміння витоків функцій. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/301/dity.pdf> (дата звернення: 11.02.2021).

16. Про внесення змін до наказу Міністерства соціальної політики України від 14.06.2018 № 890: Наказ Міністерства соціальної політики № 1029 від 18.07.2018. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/dec/1029a.pdf> (дата звернення: 01.04.2021)
17. Про деякі питання діяльності об'єднаної територіальної громади щодо соціальної підтримки населення та захисту прав дітей: Наказ Міністерства соціальної політики № 890 від 14.06.2018 URL: <https://www.msp.gov.ua/files/890.pdf> (дата звернення 01.04.2021)
18. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 01.04.2021)
19. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.2009 № 3131/386. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09#Text> (дата звернення 01.04.2021)
20. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами: Наказ Міністерства освіти і науки України № 1047 від 02.10.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-viyavlennya-reaguvannya-na-vipadki-domashnogo-nasilstva-i-vzayemodiyi-pedagogichnih-pracivnikiv-iz-inshimi-organami-ta-sluzhbami> (дата звернення: 19.02.2021).

21. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту: Наказ Міністерства соціальної політики № 282 від 25.02.2019 URL: <https://www.msp.gov.ua/files/deinst/metod/282.pdf> (дата звернення 21.04.2021)
22. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова КМУ від 22 серпня 2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.02.2021).
23. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: Наказ Міністерства соціальної політики України, міністерства внутрішніх справ України від 13.03.2019 № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#Text> (дата звернення: 21.02.2021).
24. Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення: Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я від 16.01.2004 № 5/34/24/11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0099-04#Text> (дата звернення: 17.02.2021).
25. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.02.2021).
26. Путівник координатора заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Практичний посібник /за заг. ред. А.Б. Блага. К.: ФОП Клименко, 2020. 156 с.

27. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; за ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018. 140 с.
28. Система захисту дітей від жорстокого поводження: навчально-методичний посібник /за ред. К.Б.Левченко, І.М.Трубавіної. К. : Держсоцслужба, 2005. 396 с.
29. Слозанська Г.І. Упровадження посади фахівця із надання соціальних послуг населенню в умовах об'єднаної територіальної громади: труднощі, що виникають. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. 2017. № 1 (306). С.267-276
30. Слозанська Г. Категорії клієнтів фахівця із соціальної роботи в об'єднаній територіальній громаді. *Молодь і ринок*. 2017. №. 2. С. 68-73.
31. Слозанська Г.І., Горішна Н.М. Діяльність фахівця із соціальної роботи з надання соціальних послуг населенню у територіальній громаді. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. № 12. С.113-118
32. Соціальна робота: технологічний аспект / За ред. проф. А.Й. Капської. К. : ДЦССМ, 2004. 246 с.
33. Сташків Б. В. Право соціального обслуговування: Навч.посіб. К. : Знання, 2007. 567 с.
34. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України, Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст.35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 04.02.2021).
35. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації / ДУ «Інститут

- регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; за ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018. 140 с.
36. У Мінсоцполітики озвучили статистику звернень через домашнє насильство в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-domashnie-nasylstvo-minsotspolityky/30970575.html> (дата звернення: 11.01.2021).
37. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, В. С. Колтун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук]. К. : 2017. 129 с.
38. Юлія Соколовська: «Кожна 5 жінка в Україні стикається з тією чи іншою формою насильства». URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18311.html> (дата звернення: 11.11.2020).
39. Энциклопедия социальных практик /Под ред.Е.И.Холостовой, Г.И.Климантовой. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2011. 660 с.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Тришчанко Катерина Валеріївна
учасник(и) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна добродесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної добродесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залучувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної добродесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної добродесності.

04.03.2020
(дата)

[Підпис]
(підпис)

Катерина Тришчанко
(ім'я, прізвище)

Методи залучення партнерів на різних етапах співпраці

<i>Етап стратегічного планування</i>	<i>Метод залучення громадськості й партнерів</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
1. Організація процесу стратегічного планування	<p>Друкована інформація</p> <p>Огляди в ЗМІ</p> <p>Контактна інформація</p> <p>Інтерв'ювання</p> <p>Прес-клуби</p> <p>ВЕБ-сторінки</p> <p>Теле- і радіопрограми</p> <p>Аналіз зацікавлених груп</p> <p>Фокус-групи</p> <p>Навчання</p>
2. Бачення майбутнього і місії для регіону	<p>Анкетування</p> <p>Соціологічні опитування</p> <p>Конкурси робіт у вузах</p> <p>Конкурси робіт і малюнків у школах</p> <p>Сторінка (рубрика) в газетах</p> <p>Інформування по владній вертикалі</p> <p>Інтерактивні ВЕБ-сайти</p> <p>Інтерв'ювання зацікавлених груп</p> <p>Гарячі лінії</p> <p>Круглі столи</p> <p>Групи експертів</p> <p>Робочі групи</p> <p>Комітети громадян</p> <p>Журі громадян</p> <p>Навчання</p>

1	2
<p>3. Оцінка реальних стартових умов та SWOT-аналіз</p>	<p>Аналіз статистики Контактна інформація Інформаційні і ресурсні центри Робочі групи Дорадчі комітети Групи експертів ВЕБ-сайти Місцеві ради Інтерв'ювання зацікавлених груп Технічні звіти і матеріали Конференції Круглі столи Огляди в ЗМІ Фокус-групи Навчання</p>
<p>4. Вибір стратегії розвитку</p>	<p>Громадські слухання Комітети і збори громадян Місцеві ради, дорадчі комітети Кампанії в ЗМІ Круглі столи і прес-клуби Інтерактивні ВЕБ-сайти Інтерв'ювання зацікавлених груп Гарячі лінії Анкетування, соц.опитування Групи експертів, робочі групи Технічні звіти і матеріали Електронна демократія Посередництво та переговори Навчання</p>

1	2
<p>5. Вироблення дій по реалізації стратегії</p>	<p>Робочі групи Дорадчі комітети Групи експертів Інтерактивні ВЕБ-сайти Місцеві ради Тестування сценаріїв Переговори із зацікавленими групами Конференції Покази та виставки Огляди в ЗМІ Фокус-групи Навчання</p>
<p>6. Прийняття та оцінка виконання стратегічного плану</p>	<p>Громадські слухання Голосування Органи з прийняття рішень з делегованими повноваженнями Експертні оцінки Комітети і збори громадян Індикатори розвитку Місцеві ради Інтерактивні ВЕБ-сайти Огляди в ЗМІ Статистичні дані Анкетування і моніторинг Технічні звіти і матеріали Соціологічні опитування Навчання</p>

Успішні практики ефективної комунікації

Консенсусна конференція

Consensus Conference

Конференція, на якій спілкування містян з різних соціальних груп та експертів дозволяє прийняти найбільш комфортне для всіх рішення.

Методологія. Конференція складається з двох етапів. На першому експерти та учасники зі спільноти обговорюють теми в маленьких групах, де кожен може висловитися, поставити питання та запропонувати вирішення. Кожна з таких груп повинна дійти до консенсусу і підготувати спільну презентацію з результатами свого діалогу. На другому етапі, куди запрошені широка громадськість, журналісти та представники органів влади, групи презентують їм свої напрацювання.

Ресурси. Час: від 6 тижнів до 6 місяців. Два приміщення: одне з необхідною кількістю кімнат, а інше — зала для презентації результатів. Це досить витратний фінансово інструмент, обов'язково необхідні досвідчені організатори та медіатори, які слідкуватимуть за тим, щоб рішення в групах не приймалися виключно експертами.

Учасниці та учасники. На першому етапі в одній групі 10 - 30 людей, на другому – кілька сотень.

Дорадче опитування

Deliberative polling

Інструмент, який дозволяє вплинути на громадську думку та побачити її зміну в експериментальний спосіб.

Методологія. Вибірка громадян проходить опитування стосовно певної проблеми; потім їх запрошують на кількадечне обговорення цієї ж проблеми з політиками, експертами та громадськими діячами. Після

обговорення вони проходять те саме опитування. Дуже дієво, коли опитування проводиться під час Консенсусної конференції.

Ресурси. Одна зустріч триває вікенд, з анкетуванням до і після – близько тижня.

Учасниці та учасники. Кілька сотень учасників, довільний відбір, бажана репрезентація.

Відкритий офіс

Open Hours

Години вільного відвідування органів влади або спеціальні офіси для комунікації між органами влади і спільнотою.

Методологія. Існує два варіанти. Перший – стаціонарний Відкритий офіс, який надає консультації громадянам. Може бути офісом розвитку певного району, де представлена інформації про міські проекти, які стосуються цього району. Другий варіант – періодичні Відкриті години в приймальні депутата або іншого державного чи муніципального службовця. Важливо, що в обох варіантах інструмент передбачає зустріч громадянина і компетентної особи вічна-віч, офлайн.

Ресурси. Комфортне приміщення, робочий час службовців.

Учасниці та учасники. Відвідування вільне, обмеження можуть застосовуватися лише з питань безпеки.

Громадська панель

Citizen Reference Panel

Дорадчий орган, створений з громадян, який консультиє депутатів або службовців в питаннях міської політики.

Методологія. Групи учасників збираються кілька разів на рік (найкраще – 4 рази), щоб обговорити важливі політичні питання та запропонувати стейкхолдерам зміни. Періодично склад учасників змінюється повністю, можна навіть щоб кожна зустріч відбувалася з залученням нових людей. Перед зустріччю учасникам надається необхідна інформація, щоби вони могли ретельно підготуватися. Після

закінченню зустрічі, учасники висловлюють свої думки шляхом таємного опитування. Іноді консультації проводяться електронною поштою (в цьому випадку, це трохи інший тип інструменту, оскільки на громадянина не впливає позиція групи, натомість можуть вплинути рідні чи знайомі). Поради Громадянської панелі не є обов'язковими для виконання, але можуть бути важливим джерелом інформації про проблеми та потреби громадян.

Ресурси. Одна зустріч триває 8 годин, повторюється кілька разів на рік, повинна проходити у просторому приміщенні.

Учасниці та учасники. Особливістю цього інструменту є те, що учасники обираються шляхом проведення «громадської лотереї» - уряд розсилає листи-запрошення усім мешканцям міста і дає певний час на те, щоби зацікавлені громадяни відгукнулися на пропозицію співпраці. З тих, хто відповів на листа позитивно, проводиться жеребкування. Одна група – це 24-54 учасники, які репрезентують населення певної території.

Керована візуалізація

Guided visualization

Уявити свій день у місті через один рік та дізнатися про можливості змінити це майбутнє.

Методологія. Учасники знайомляться між собою і складають коротке враження про життя в місті сьогодні. Ведучий пропонує уявити кожному свій звичайний день через один рік і повільно проводить групу через цей уявний день. Люди діляться побаченим спочатку з сусідом, потім розбиваються на маленькі групи й обговорюють спільне бачення майбутнього — окреслюють свої мрії та перешкоди на шляху до їх втілення. Наприкінці ведучий пропонує учасникам проекти, які допоможуть зробити мрії реальністю.

Ресурси. 1-3 години часу, комфортне і тихе приміщення. Ведучий має бути обізнаний з планами органів влади і знати майбутні проекти, щоб могли запропонувати їх спільноті.

Учасниці та учасники. Кількість учасників – від 10 до 160, відбір контрольований.

Світове кафе

World Cafe

Поєднує в собі ознаки вільного простору та кафе для спілкування, де учасники провадять вільну дискусію, проте на меті мають створення конспекту для майбутніх проектів.

Методологія. В основі цього інструменту лежить ідея «групової кмітливості», відповідно до якої громада інтуїтивно відчуває, чого потребує, навіть якщо одна людина чи група експертів не може знайти рішення проблеми.

Метою є простимулювати обговорення та зібрати конспекти різних учасників із відповідями на поставлені питання. Учасники збираються в одному приміщенні, за кожним столом 4-5 осіб. Один стіл обговорює одне питання, попередньо задане організатором, учасники повинні лишати свої конспекти на місці. Кожні 20 хвилин учасники змінюють стіл. Наприкінці усі збираються разом і учасники представляють результати обговорень, оформлюють свої відповіді на питання візуально чи текстово.

Ресурси. Просторе приміщення, з відповідною кількістю столів, щоб розмістити усіх охочих.

Учасниці та учасники. Кількість учасників – від 12 людей до кількох тисяч.

Пошук майбутнього

Future Search

Генерує активні дії шляхом створення спільного бачення проблеми серед неоднорідної групи учасників.

Методологія. Планована зустріч, орієнтована на розгляд конкретного питання, де учасники з різних соціальних прошарків діляться своїм досвідом і баченням майбутнього. Дозволяє за короткий час розробити план подальших дій у напрямку вирішення проблеми. Ідеальна кількість учасників – 64 людини, які репрезентують 8 стейкхолдерських груп. Захід складається з 5 етапів:

1) Огляд минулого – кожен учасник описує ключові події для себе, спільноти, світу у трьох паралельних лініях; 2) Дослідження сьогодення – учасники у групах ідентифікують основні тренди, що впливають на громаду. Перші два етапи відбуваються всередині стейкхолдерської групи з 8 учасників; наступні етапи необхідні для того, щоб стерти межі цих груп: 3) Створення сценаріїв ідеального майбутнього – по 2-3 особи описують бажані позитивні зміни для життя спільноти; 4) Визначення спільного бачення – після того, як межі між стейкхолдерськими групами стерлися, відбувається утворення остаточних «робочих» груп в залежності від того, чого хочуть досягти учасники; 5) Написання планів дій – робочі групи розробляють реалістичні плани дій.

Ресурси. Фасилітатор, велика кімната, щоб розмістити 8 столів; 2,5 дні для проведення заходу.

Учасниці та учасники. До 64 учасників, по 8 учасників за столом.

Неконференція

Unconference, Open Space conference, Transformational Conference

Конференція, де немає заздалегідь прописаної програми: кожен учасник та кожна учасниця може підготувати виступ або послухати інших.

Методологія. Приміщення класичної конференції, з великою кількістю кімнат, але у фойє на дошці оголошень учасники і учасниці розміщують інформацію, де, коли і про що він чи вона буде говорити. Слухачі самі обирають, куди приходити.

Ресурси. Логістичний персонал, приміщення із великою кількістю окремих кімнат, комфортних для презентацій.

Учасниці та учасники. До 100 людей, бажано експертів.

Воркшоп

Workshop

Семинар, під час якого кілька експертних груп підходять до вирішення конкретної проблеми з різних сторін і, в результаті, складають один спільний план.

Методологія. Зазвичай, до 20 учасників, які попередньо вивчили проблему, збираються, щоб обговорити її. Воркшоп складається щонайменше з трьох частин: спочатку спільне обговорення і визначення способів подолання проблеми. Потім учасники розбиваються на малі робочі групи, кожна з яких розроблює план втілення одного зі способів. Фінальна сесія – спільна, де кожна робоча група презентує свої напрацювання і складає їх разом до одного фінального плану. Бажана наявність модераторів для спільних сесій та групових обговорень.

Ресурси. Модератори, місце для проведення воркшопу, витратні матеріали.

Учасниці та учасники. Організатори добирають близько 20 учасників, які є компетентними в проблемному питанні; потреба тренованого модератора.

Уяви!

Imagine!

Захід, що дозволяє зрозуміти і запозичити найкращі практики минулого для використання в майбутньому.

Методологія. Захід складається з 3 фаз. Перші дві проводяться у формі інтерв'ю, де учасники відповідають на задані модератором питання: 1) Що змушує вас любити ваше місто? Які ви знаєте міські «історії успіху»?; 2) Якщо є речі, які вас не влаштовують у сучасному

місті, то що допомогло би змінити це ? Важливо, щоби інтерв'ю проводились у групах, адже протягом останньої – третьої – фази – учасники об'єднуються і вигадують проекти, які допоможуть досягти уявленого майбутнього за допомогою успіхів минулого.

Ресурси. Потрібен тренер для проведення інтерв'ю; комфортне приміщення; близько 1 року роботи.

Учасниці та учасники. В одній групі до 30 осіб, але кількість таких груп не більш трьох.